

Izbori za Europski parlament u Hrvatskoj

Dario Čepo

Analize prošlogodišnjih izbornih rezultata pokazale su niz problematičnih aspekata koji prate europske izbore od njihova uvođenja 1979. u gotovo svim državama članicama. Hrvatska se u tome nije pokazala iznimkom, a u mnogim je aspektima bila među najlošijim članicama

U Hrvatskoj su protekle godine održana dva ciklusa izbora za članove Europskog parlamenta, jedine izravno izabrane institucije Europske unije. Analize prošlogodišnjih izbornih rezultata pokazale su niz problematičnih aspekata koji prate europske izbore od njihova uvođenja 1979. u gotovo svim državama članicama. Hrvatska se u tome nije pokazala iznimkom, a u mnogim je aspektima bila među najlošijim članicama. Analizu ovogodišnjih izbora započet ću kratkom skicom društvene, političke i ekonomske situacije na početku 2014. godine, kako bismo bolje razumjeli neke odluke koje su donosili politički akteri. Potom ću dati pregled predizborne kampanje i oslikati ozračje u glavnim strankama i koalicijama, a nakon toga analizirat ću rezultate svibanjskih izbora i usporediti ih s rezultatima u drugim članicama EU-a.

Hrvatska pred europske izbore 2014.

Na polovici mandata Kukuriku koalicije ekonomski trendovi u Hrvatskoj i dalje su iznimno negativni. Broj nezaposlenih se ne smanjuje¹, dok je nezaposlenost među mladima viša od 48 posto, što je nakon Grčke i Španjolske treća najlošija stopa nezaposlenosti u Europskoj uniji.² Javni dug opće države dosegnuo je 67 posto BDP-a u 2013. godini³, odnosno razinu koja prekoračuje maksimalnu stopu dozvoljenu na temelju kriterija konvergencije.⁴ Povećanje javnog duga i porast proračunskog deficita potaknuli su Europsku komisiju da pokrene proceduru utvrđivanja prekomjernog deficita i hrvatske financijsko-fiskalne aktivnosti stavi pod pojačani nadzor.⁵

Dario Čepo viši je asistent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i Fulbrightov stipendist na Kolumbijskom sveučilištu u New Yorku u akademskoj godini 2013./2014. E-pošta: dario.cepo@pravo.hr

Loša ekonomska situacija proizvela je nestabilnosti i na političkom planu. Vladajući SDP upao je u krizu, koja je rezultat strukturnih slabosti same stranke. Naprasit i naizgled nezainteresiran stil vladanja Zorana Milanovića, nesposobnost nekih njegovih najbližih suradnika, optužbe za mito i korupciju na račun nekih moćnih SDP-ovaca, netrpeljivost između predsjednika stranke i nekolicine istaknutih članova te slabljenje stranačke potpore doveli su do toga da se stranka u predizborno vrijeme najviše bavila samom sobom. Stoga ne čudi da je stranka zanemarila predizbornoj kampanju, koju su na terenu (a djelomično i na društvenim mrežama) najviše vodili sami kandidati.

Loša ekonomska situacija proizvela je nestabilnosti i na političkom planu. Vladajući SDP upao je u krizu, koja je rezultat strukturnih slabosti same stranke

Izostanak ekonomskog oporavka i politička nestabilnost doveli su do naoko kontradiktorne situacije istodobne društvene radikalizacije i pasivizacije. Točnije, došlo je do radikalizacije manjeg broja društvenih aktera koji uglavnom uživaju potporu Katoličke Crkve te posvemašnje pasivizacije šire javnosti, koja se očituje u izostanku većih prosvjeda, nezainteresiranosti za političke procese te porastu nepovjerenja u politički sustav i njegove aktere. Kontradiktornost radikalizacije i pasivizacije oslikava se u nizu događaja koji su obilježili kraj 2013. i prvu polovicu 2014. godine. Ključnim se čini jačanje reakcionarno-konzervativnih trendova, koji potporu nalaze u vjerskim krugovima⁶ te među dijelom braniteljskih udruga, a zdušno ih podržavaju neke marginalne desne političke opcije. Manifestacija te konzervativne plime bio je referendum o ustavnoj definiciji braka kao zajednice žene i muškarca, kojim je diskriminacija homoseksualaca postala ustavna kategorija. Na istom je reakcionarnom tragu referendumska inicijativa o uporabi ćirilicnog pisma, čiju zabranu podupiru i neki od novoizabranih članova Europskog parlamenta, kao i protivljenje uvođenju građanskog odgoja, bez kojega nema demokratski obrazovanoga građanstva.

Koalijski savezi i izborna kampanja

Društveni, ekonomski i politički problemi imali su (ne)izravan utjecaj na formiranje koalijskih lista, kao i na tijek predizborne kampanje. Prilikom formiranja koalijskih lista obje velike stranke morale su žrtvovati dio svojih potencijala kako bi zadovoljile interese manjih koalijskih partnera. Ispravljujući pogrešku koja ih je stajala pobjede na prošlogodišnjim europskim izborima, SDP je u koaliciju vratio Ivana Jakovčića te mu dao visoko četvrto mjesto na listi. HNS je također dobio mjesto pri vrhu liste, čime je izbjegao prošlogodišnji neuspjeh kad njegovi kandidati nisu uspjeli osvojiti nijedan mandat u Europskom parlamentu.

broj 18 - srpanj 2014.

Budući da je ove godine Hrvatska birala jednog zastupnika manje nego prošle, moglo se pretpostaviti kako nitko ispod četvrtoga, a sasvim sigurno petog mjesta na listi Kukuriku koalicije nema velikih izgleda osvojiti mandat. Imajući to u vidu, mnogo govori Milanovićeve odluka da tek na peto mjesto stavi Tonina Piculu, člana Europskog parlamenta koji je dobio daleko najviše preferencijskih glasova prošle godine, gotovo dvostruko više od drugoplasirane Ruže Tomašić. Umjesto njega, za nositelja liste postavljen je Neven Mimica, uz donekle prozirniju izliku da mu se izlaskom na izbore želi dati legitimnost na budućem položaju povjerenika u novoj Europskoj komisiji.⁷

Ni HDZ nije mogao biti potpuno zadovoljan konačnim izgledom svoje koalijske liste, iako je imao nešto slobodnije ruke u njezinu formiranju. Dva su čimbenika ograničavala HDZ, ali su mu u konačnici donijela pobjedu. Prvi je bio usmjeren na političko oživljavanje HSS-a i njegovo vezanje za HDZ. Jedna od pozitivnih posljedica procesa demokratizacije u Hrvatskoj jest da su HDZ-u za formiranje vlade potrebni koalijski partneri, ali mu je, za razliku od SDP-a, baza potencijalnih partnera vrlo ograničena. Stoga su dva do tri posto glasova, koliko potencijalno HSS može osvojiti na nacionalnoj razini, plijen vrijedan žrtvovanja jednog mjesta na koalijskoj listi.

Drugi čimbenik bila je suradnja s HSP AS-om Ruže Tomašić, koji pokazuje svu problematičnost HDZ-ove koalicije. Tomašić je bila najjači HDZ-ov adut na prošlogodišnjim izborima, ali se u Europskom parlamentu udružila s euroskeptičnim strankama okupljenima u obitelji Europskih konzervativaca i reformista, što je nagnalo predsjednika grupe europskih pučana da strogo upozori HDZ da ne koalira s HSP AS-om.⁸ Ignoriranjem toga upozorenja HDZ je upozorio na slabost stranačke stege na

Ispravljujući pogrešku koja ih je stajala pobjede na prošlogodišnjim europskim izborima, SDP je u koaliciju vratio Ivana Jakovčića te mu dao visoko četvrto mjesto na listi. HNS je također dobio mjesto pri vrhu liste, čime je izbjegao prošlogodišnji neuspjeh kad njegovi kandidati nisu uspjeli osvojiti nijedan mandat u Europskom parlamentu

europskoj razini, s obzirom na to da EPP ima razmjerno malo mogućnosti za kažnjavanje neposlušnih nacionalnih stranaka. Odnos HDZ-a i HSP AS-a sličan je odnosu SDP-a i IDS-a, ali za razliku od SDP-a koji je na prošlogodišnjim izborima mislio da može pobijediti bez Jakovčića, HDZ-ovo vodstvo bilo je svjesno da je pobjeda bez Ruže Tomašić mnogo teža. HDZ-u je bilo najvažnije pobijediti ljevicu, a manje važno tko će tu pobjedu donijeti i na kakvim će se političkim prijedlozima ona temeljiti.

Tablica 1: Usporedba statističkih podataka o europskim izborima 2013. i 2014. godine

	Izbori 2013.	Izbori 2014.
Ukupan broj birača	3 748 815	3 767 343
Broj danih glasova	781 216	950 980
Postotak izašlih birača	20,84 %	25,24 %
Broj nevažećih listića	39 572	29 076
Postotak nevažećih listića	5,07 %	3,06 %

Izvor: www.izbori.hr (pristupljeno 28. lipnja 2014. godine).

Od ostalih relevantnih aktera svakako treba istaknuti OraH i Hrvatske laburiste koji su se borili za isto biračko tijelo – politički svjesne građane na lijevoj strani ideološkoga spektra koji su dosad vjerojatno glasovali za SDP, ali su razočarani stanjem u toj stranci odlučili svoj glas dati mladim strankama ljevice. S obzirom na sinergijske učinke, potencijalno bi bila najbolja koalicija Laburista i OraH-a, no ni Lesaru ni Holy takva opcija nije odgovarala, stoga su obje stranke na izbore izašle samostalno. Posljednja relevantna politička opcija tijekom ovih izbora svojevrsan je hrvatski pandan radikalnoj, euroskeptičnoj, pa čak i eurofobnoj desnici u ostalim europskim državama. Pod utjecajem konzervativnih uspjeha u prethodnom razdoblju HDSSB je sklopio tzv. domoljubnu koaliciju s Kujundžićevom Hrvatskom zorom, krnjim HSP-om i politički marginalnim, ali društveno utjecajnim Hrastom. Koliko ta koalicija, osim negativna stava prema modernim vrijednostima i protivljenja svakom obliku liberalnih reformi, nije imala ništa zajedničko, govori i činjenica da nije imala ni zajednički izborni program.

Analiza izbornih rezultata

Statistički pokazatelji ovogodišnjih izbora nešto su pozitivniji nego prošlogodišnji. Kao što se može vidjeti u *Tablici 1*, na ovogodišnje izbore izašlo je oko pet posto birača više nego na prošlogodišnje, što je značajan porast čak ako se uzme u obzir

povećanje ukupnoga broja birača u Hrvatskoj. Razlozi porasta mogu se pronaći u nezadovoljstvu građana radom vlade te protestnom glasovanju kojim je dio lijevih birača htio poslati poruku predsjedniku SDP-a Zoranu Milanoviću. Porastu izlaznosti zasigurno je pridonio i angažman Katoličke Crkve kroz potporu Marijani Petir u HSS-ovim lokalnim utvrdama, kao i HDZ-ovo discipliniranje članstva i višemjesečna mobilizacija birača na terenu. Navedeni čimbenici pokazuju da viša izlaznost na europske izbore nema veze s političkim sazrijevanjem hrvatskoga biračkog tijela, stoga je pitanje može li se smatrati pozitivnom tekovinom izbora 2014. godine.

Smanjenje broja nevažećih listića nesumnjivo je pozitivan pomak u odnosu na prošlogodišnje izbore. Dok je na prvima europskim izborima taj broj dosegnuo pet posto ukupnog broja glasova (i time simbolički prešao izborni prag), na ovogodišnjim izborima smanjio se kako u apsolutnoj (za 10 000 glasova) tako i u postotnoj vrijednosti (na malo više od tri posto). To bi mogla biti potvrda argumenta da je prošlogodišnje povećanje broja nevažećih listića pratilo trend koji se prvi put pojavio na izborima u Srbiji, gdje je pokret tzv. bijelih listića (odbijanje glasovanja za neku od ponuđenih političkih opcija uz ispisivanje često opscenih komentara na glasačkim listićima) ostavio značajan trag na izbornoj i političkoj sceni.⁹ Sa sigurnošću možemo zaključiti da porast broja nevažećih listića na prošlogodišnjim izborima nije imao veze s novim izbornim pravilima o preferencijskom glasovanju, s obzirom na to da su napatci Državnoga izbornog povjerenstva jasno naglasili da će biti priznati svi listići iz kojih je vidljivo koja je stranka izabrana, čak ako su preferencijski glasovi dani na krivi način. Prema tome, ne stoji argument da je do smanjenja broja nevažećih listića na ovogodišnjim izborima došlo jer su birači naučili koristiti preferencijsko glasovanje.

U konačnici su rezultati izbora bili gotovo identični predviđanjima domaćih i stranih predizbornih istraživanja. Iako je u početku Kukuriku koalicija imala blagu prednost, ona se postupno istopila ponajviše zbog unutarstranačkih sukoba. Pobjedi HDZ-ove koalicije navise su pridonijele dvije kandidatkinje koje uopće nisu članice HDZ-a – Ruža Tomašić gotovo je udvostručila broj osvojenih preferencijskih glasova u odnosu na prošlogo-

Tablica 2: Popis članova Europskoga parlamenta iz Hrvatske

Član Europskog parlamenta	Politička stranka	Politička grupa u Europskom parlamentu	Broj osvojenih glasova	Novi/stari član Europskog parlamenta
Borzan, Biljana	SDP	Socijalisti i demokrati	8 352	Stara članica
Jakovčić, Ivan	IDS	Savez liberala i demokrata za Europu	21 380	Novi član
Maletić, Ivana	HDZ	Europska pučka stranka	9 650	Stara članica
Petir, Marijana	HSS	Europska pučka stranka	42 683	Nova članica
Picula, Tonino	SDP	Socijalisti i demokrati	132 792	Stari član
Plenković, Andrej	HDZ	Europska pučka stranka	71 072	Stari član
Radoš, Jozo	HNS	Savez liberala i demokrata za Europu	15 478	Novi član
Stier, Davor Ivo	HDZ	Europska pučka stranka	26 432	Stari član
Škrlec, Davor	ORaH	Zeleni / Europski slobodni savez	2 131	Novi član
Šuica, Dubravka	HDZ	Europska pučka stranka	15 776	Stara članica
Tomašić, Ruža	HSP AS	Europski konzervativci i reformisti	107 206	Stara članica

Izvor: prilagođeno s www.izbori.hr

dišnje izbore, dok je Marijana Petir, potrošeni HSS-ov kadar s aureolom gubitnice, uspjela osvojiti 40 000 glasova i tako izbiti na treće mjesto koalicijske liste. Njezin uspjeh može se u najvećoj mjeri pripisati podršci Crkve koju je osigurala homofobnim komentarima tijekom referendumu o braku te ranijem protivljenju medicinski potpomognutoj oplodnji. Od ostalih rezultata valja istaknuti iznenađujući uspjeh OraH-a, koji je dobio desetopostotnu podršku birača, izborni potop i posljedičnu dezintegraciju Hrvatskih laburista te značajnu podršku birača Savezu za Hrvatsku, koji unatoč prelasku izbornog praga nije uspio osvojiti mandat.

Struktura novoizabranih hrvatskih članova Europskog parlamenta neće se značajnije razlikovati od prošlogodišnje. Hrvatski su birači pomogli europskoj desnici izborom šest umjerenih i radikalnih predstavnika, socijaldemokrati i zeleni imat će tri predstavnika, dok će liberali prvi put dobiti dva člana iz Hrvatske¹⁰ (v. *Tablicu 2*).

U prošlom je sazivu Hrvatska bila iznad prosjeka po zastupljenosti žena sa 50 posto izabranih članica Europskog parlamenta, dok je europski prosjek bio 35 posto. U ovome je sazivu taj broj smanjen (pet od jedanaest izabranih članova su žene), što je uglavnom posljedica toga da je Hrvatska izgubila jedno mjesto kako bi se zadržao Lisabonskim ugovorom propisan broj članova Europskog parlamenta (751). Odluka Mirele Holy da ne aktivira svoj mandat, nego da ga prepusti drugomu na listi, također je utjecala na smanjenje broja žena u novome sazivu.

Ipak, gotovo identičan broj žena u Europskom parlamentu ne znači da će ženski interesi biti bolje zastupljeni i branjeni. Potvrdu za to možemo pronaći u neuspjehu *Izješća o jednakosti žena i muškaraca u Europskoj uniji*¹¹ protiv kojega su glasovale sve hrvatske zastupnice iz desnih stranaka. Kako hrvatska desnica i u novome sazivu ima najviše izabranih zastupnica (četiri od pet pripadaju koaliciji HDZ-a, HSP AS-a i HSS-a), za očekivati je da će konzervativna ideologija i dalje biti važnija od prava žena. Izbor Marijane Petir u Odbor za prava žena i ravnopravnost spolova (v. *Tablicu 3*) ne nudi optimizam da će istinski interesi žena naići na pravovaljanu zaštitu.

Hrvatski rezultati u kontekstu općih trendova u EU-u

Postoji nekoliko sličnosti između rezultata izbora za članove Europskoga parlamenta u Hrvatskoj i rezultata na razini cijele Europske unije. Zasižno najvažnija sličnost je nešto viša izlaznost birača na ovogodišnje europske izbore. Izlaznost je na europskoj razini porasla, kao što je to bio slučaj i u Hrvatskoj, iako u puno manjem postotku. Dok je u Hrvatskoj taj porast iznosio oko pet posto, na razini cijele Europske unije bio je statistički nevažnih, ali simbolički vrlo važnih 0,09 posto. Simbolički je taj porast važan zagovornicima europskoga političkog procesa jer na prvi pogled pokazuje da je građane napokon počela zanimati europska politika, s obzirom na to da je ovo prvi put da izlaznost nije pala od 1979. godine, otkad se provode izravni izbori članova Europskog parlamenta.

No, porast izlaznosti u mnogim državama bio je u prvome redu povezan, kao i u slučaju Hrvatske, s drugorazrednim karakterom izbora, a tek u manjoj mjeri s politikama Europske
 broj 18 - srpanj 2014.

Tablica 3: Popis odbora u kojima će sudjelovati članovi EP-a iz Hrvatske

Borzan, Biljana	Odbor za okoliš, javno zdravlje i sigurnost hrane
Jakovčić, Ivan	Odbor za regionalni razvoj
Maletić, Ivana	Odbor za ekonomsku i monetarnu politiku
Petir, Marijana	Odbor za poljoprivredu i ruralni razvoj Odbor za prava žena i ravnopravnost spolova
Picula, Tonino	Odbor za vanjske poslove Pododbor za sigurnost i obranu
Plenković, Andrej	Odbor za vanjske poslove
Radoš, Jozo	Odbor za vanjske poslove
Stier, Davor Ivo	Odbor za razvoj
Škrlec, Davor	Odbor za okoliš, javno zdravlje i sigurnost hrane
Šuica, Dubravka	Odbor za okoliš, javno zdravlje i sigurnost hrane
Tomašić, Ruža	Odbor za ribarstvo

Izvor: Prilagođeno s <http://www.europarl.europa.eu/committees/hr/parliamentary-committees.html>

unije. Građani su u velikom broju država članica kaznili stranke koje čine nacionalne vlade, pokazujući na taj način svoje nezadovoljstvo slabim ekonomskim oporavkom i nesnalaznjem u europskoj krizi koja je pogodila gotovo sve članice Europske unije. Građani su također glasovali za razne protestne stranke, od kojih mnoge šalju nacionalističke, rasističke ili barem populističke poruke, a dio ih je izravno suprotstavljen europskoj integraciji. Protivljenje politici štednje (*austerity politics*) tek je manji, ali svakako važan čimbenik koji je utjecao na veću izlaznost, s obzirom na to da su institucije poput Europske komisije i Europske središnje banke pod pritiskom nekih članica (ponajviše Njemačke) predvodile zahtjeve za štednjom pod svaku cijenu.

Zaključak

Rezultati izbora za Europski parlament ponovno su potvrdili tezu o drugorazrednosti europskih izbora. U Hrvatskoj je u potpunosti izostala predizborna kampanja, čiji su tragovi bili uglavnom obojani nacionalnim problemima i stranačkim razračunavanjima. Birači su iskazali nezainteresiranost za europska pitanja neizlaskom na izbore, dok su oni koji su izašli u najvećem broju glasovali za konzervativnu koaliciju predvođenu HDZ-om. Nije pomoglo ni to što joj je glavni konkurent bila Kukuriku koalicija predvođena SDP-om, koji se trenutno više bavi bratoubilačkim ratom nego vođenjem vlade.

Neznatno smanjenje broja izabranih zastupnica manji je problem od očitog nerazmjera u njihovoj ideološkoj pripadnosti, stoga oni zainteresirani za pitanja ravnopravnosti spolova nisu previše optimistični da će naše eurozastupnice napraviti neke značajnije korake glede toga. Profil izabranih političara potvrđuje tezu da stranke u Europski parlament šalju "rashodovane" kadrove za koje više nema mjesta na domaćoj političkoj sceni (Radoš, Picula, Šuica), odnosno da tim mjestima

nagrađuju svoje (manje) partnere s ciljem osiguranja buduće suradnje na domaćem planu (Petir, Jakovčić). Od novijih lica tu je jedino OraH-ov Davor Škrlec, no i njegov izbor potvrđuje tezu da je Europski parlament "spremište" manje važnih stranačkih kadrova, s obzirom na to da je Mirela Holy, kao OraH-ov najvažnijih adut, odlučila da je oportunistički ostati u Hrvatskom saboru nego prijeći u Europski parlament.

Profil izabranih političara potvrđuje tezu da stranke u Europski parlament šalju "rashodovane" kadrove za koje više nema mjesta na domaćoj političkoj sceni (Radoš, Picula, Šuica), odnosno da tim mjestima nagrađuju svoje (manje) partnere s ciljem osiguranja buduće suradnje na domaćem planu (Petir, Jakovčić)

Što se tiče situacije na razini cijele Europske unije, nameće se zaključak da će se održati kontinuitet postojećih europskih politika, imajući u vidu nastavak dominacije konzervativnih političkih stranaka. Socijaldemokratske snage u nekim će slučajevima gotovo sigurno propasti (kao što je to slučaj u Grčkoj) ili životartiti (kao što je to slučaj u Njemačkoj), barem dok ne ponude novi socijaldemokratski program koji će biti sposoban nositi se s brojnim izazovima. Dotada će u Europskom parlamentu i dalje djelovati velika koalicija pučana i socijalista, u sjeni nacionalnih borbi u Vijeću, te sve veće dominacije Europskog vijeća i specijaliziranih institucija poput Europske središnje banke i Eurogrupe.

Bilješke

- 1 Prema podacima Zavoda za zapošljavanje ukupan je broj nezaposlenih u Hrvatskoj u 2014. dosegao 364 tisuće, što je za oko 40 tisuća ljudi više od 2012. godine, prve pune godine mandata vlade Kukuriku koalicije. Vidi: <http://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tiplzvjestaja=1>
- 2 Vidi: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-01072014-AP/EN/3-01072014-AP-EN.PDF
- 3 Vidi: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=teina225>
- 4 Kriteriji konvergencije ističu obvezu države članice da stabilizira makroekonomske pokazatelje i dovede u red javne financije. Među njima je i obveza da bruto dug opće države ne smije biti veći od 60 posto BDP-a, odnosno da u suprotnome mora imati tendenciju smanjivanja.
- 5 Detaljno o zaključcima i preporukama Europske komisije, vidi: http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/30_edps/126-06_commission/2013-12-10_hr_126-6_commission_en.pdf
- 6 Vidi: <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2013/12/04/same-sex-marriage-experiences-a-major-setback-in-croatia/>
- 7 Vidi: <http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Mimica-Prava-sredstva-iz-europskih-fondova-nismo-jos-ni-mogli-koristiti?articlesrclink=related>
- 8 Vidi: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/predsjednik-europske-pucke-stranke-ruza-tomasic-ne-moze-biti-na-listi-hdz-a-918763>
- 9 Više o tome na: <http://pescanik.net/2011/11/prazni-glas/>
- 10 Ostanom Nevena Mimice na mjestu povjerenika u Europskoj komisiji i nakon izbora u Europski parlament, na njegovo je mjesto došao idući s kandidacijske liste, Ivan Jakovčić.
- 11 Za detaljan pregled i analizu izvješća vidi: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0073+0+DOC+XML+V0//EN> ■